

УДК 159.923.2

Тринчук Олена Борисівна

здобувач Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
ORCID 0000–0001–6971–2653

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОЇ СФЕРИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Стаття присвячена аналізу емпіричного дослідження особливостей формування індивідуально-особистісної, мотиваційної та смисложиттєвої сфер майбутніх економістів. Показано, що студенти 4 курсу, порівняно із 2 курсом, виявили більшу готовність до професійної діяльності, що пояснювалось кращим розвитком особистісних властивостей, визначеним полем та напрямом діяльності, прагненням до майбутніх досягнень.

Ключові слова: особистість, мотиваційно-ціннісна сфера, локус контролю Я, локус контролю Життя.

Постановка проблеми. Аналіз публікацій доводить, що багато аспектів професійної підготовки фахівців непедагогічних спеціальностей недостатньо висвітлені у наукових дослідженнях. Залежно від професійної спрямованості майбутніх фахівців різними авторами виділяються особливості та головні складові їхньої підготовки, будуються шляхи формування особистості студентів. Якщо визначальна складова — професійне мислення, то формування психологічної готовності будується через навчання прийомам аналізу (М. М. Кашапов); там, де в основу кладеться професійна спрямованість і формування професійних здібностей (професіоналізму), визначають психологічну готовність, яка проходить через професійну спрямованість (В. Г. Кузнецов, М. А. Паламарчук, С. Ф. Ступницька). Але, на жаль, змістовні психологічні характеристики різних сфер особистості сучасного студента, зокрема його мотиваційно-ціннісної сфери, в науці розкриті недостатньо.

Мета статті — аналіз результатів емпіричного дослідження особливостей формування індивідуально-особистісної, мотиваційної та смисложиттєвої сфер майбутніх економістів.

Результати дослідження. Для підвибірки студентів 2 курсу були визначені наступні статистично значущі відмінності за показниками методик — спонтанна агресія, реактивна агресія, екстраверсія-інтроверсія, емоційна лабільність, мета, процес, локус контролю Я та локус контролю Життя. В групі студентів 2 курсу, спрямованих на соціальне визнання, були визначені найбільші значення спонтанної та реактивної агресії ($M=6,500$, $M_e=7,000$ та $M=7,000$, $M_e=7,000$ відповідно), що свідчить про високий міжгруповий рівень психопатизації особистості інтротенсивного та водночас екстротенсивного характеру. У них недостатньо розвинене відчуття самоконтролю, що пов'язано з соціалізацією власних потягів та бажань; схильність до відкладеного задоволення власних потреб, іноді навіть не замислюючись про можливі наслідки, привертає соціальну увагу та уяв-

лення про наполегливість та спрямованість на реальну реалізацію професійної діяльності. Однак це лише прояви бажання справити враження та підсилити позиції власної значущості. Високі ідеали та моральні цінності не займають таких досліджуваних. Проте вони природно веселі, балакучі та живо відкликаються на будь-які події, що відбуваються поряд, та залучати оточуючих до цього процесу.

Разом з тим високі значення за показником емоційної лабільності ($M=6,050$, $Me=6,000$) вказують на емоційну нестійкість студентів, що визначає постійні зміни настрою, підвищену збудливість на фоні недостатньо розвиненої саморегуляції. Також ці студенти схильні до екстравертованої спрямованості особистості ($M=5,750$, $Me=6,000$), що характеризує активну соціальну поведінку, вміння налагоджувати взаємовідносини в будь-якому колективі та впливати на людей задля досягнення власних потреб. Такі досліджувані багато уваги приділяють соціальному успіху та визнанню власних заслуг. За показниками смисложиттєвих орієнтацій студенти першої кластерної групи характеризуються найбільшим значенням наявності мети у житті ($M=30,000$, $Me=30,500$). Відтак їх життя наповнене змістом та спрямованістю розвитку, однак такий рівень усвідомлення мети все одно виявляється нижчим за середньогрупові тестові норми.

Досліджувані студенти виявили середній рівень задоволеності процесом життя ($M=28,600$, $Me=29,500$), що може пояснюватися надмірною спрямованістю на задоволення соціально бажаних вимог та нездатністю сконцентруватися на власній особистості.

Оцінка досліджуваними показника локус контролю Я ($M=20,600$, $Me=20,000$) наочно демонструє егоцентровані тенденції реалізації особистості. Також високі групові значення оцінки локус контролю Життя ($M=29,850$, $Me=30,000$) демонструють певне уявлення студентів про керуваність життя. Отже можна визначити у досліджуваних сформоване уявлення про підконтрольність життєвих процесів та значення власної особистості, що добре висвітлює прагнення респондентів до соціального лідерства.

Студенти, яким бракувало родинної підтримки, виявили нижчі показники спонтанної та реактивної агресії ($M=4,939$, $Me=5,000$ та $M=6,667$, $Me=7,000$), аніж студенти з прагненням соціального визнання. Такі досліджувані достатньо балакучі, з бажанням відкликаються на різні масові заходи, проявляють інтерес навіть до повсякденної та рутинної роботи, намагаються відповідати соціальним вимогам. Проте реактивні прояви агресії заважають помірному поступовому розвитку власної особистості та, як наслідок, професійної діяльності та викривають проблеми виховання та недоотриманої батьківської участі. Такі студенти виявляють майже баланс екстрвертованих та інтровертованих рис ($M=5,030$, $Me=6,000$), що показує проблеми в визначенні та розвитку власних сильних сторін, однак дає широке конструктивне поле для знаходження власної ніші реалізації професійної діяльності.

За показником емоційної лабільності ($M=5,939$, $Me=4,000$) студенти другої кластерної групи характеризувалися ввічливим та уважним ставленням до оточуючих, вираженням творчим мисленням та культурним сма-

ком. Однак в процесі діяльності студенти все ж обирають надійні та успішні методи та засоби для досягнення поставлених цілей.

Показник наявності мети у житті не виявляє у студентів бурхливих планів на майбутнє ($M=28,788$, $Me=30,000$), проте й покладається на щасливий випадок вони не збираються.

Показник процесу в цій кластерній групі виявляється найвищим ($M=29,667$, $Me=30,000$) в підвибірці студентів 2 курсу. Тобто серед однокурсників ці студенти найбільш виражено сприймають власне життя як надмірно цікаву подію, що сповнена живими емоціями та почуттями.

За показниками локус контролю Я та локус контролю Життя ($M=20,939$, $Me=21,000$ та $M=30,394$, $Me=32,000$) ці студенти більше від інших виділяються серед однолітків за курсом навчання. Вони відчувають себе господарями життя, власного вибору та розвитку, спроможними до керування життєвими подіями та перебігом життя. Така картина добре підкреслює брак відчуття родинної підтримки та викриває механізм компенсації завдяки зосередженості на могутності власного Я.

Студенти, які склали третій кластер, виявляли баланс за показниками спонтанної та реактивної агресії ($M=4,941$, $Me=5,000$ та $M=4,765$, $Me=5,000$ відповідно). Такий розподіл визначав «рівний» характер досліджуваних, без імпульсивних дій та афективних переживань, з одного боку, та з іншого боку, вони демонстрували поступливість, стриманість та слідування соціальним нормам. Завдяки розкутості та впевненості у собі студенти проявляли себе гарними та цікавими співрозмовниками. А відсутність проявів відкритої агресії робила з них активних та ефективних учасників соціального життя колективу.

Екстраверсивний напрям розвитку визначав студентів в якості активних та діяльних особистостей, які прагнуть до соціального лідерства та визнання. В професійному середовищі вони підтримують з усіма добрі стосунки та вміють об'єднувати людей та використовувати їх сильні сторони для досягнення поставлених задач.

Також в цій групі студентів було виявлено найнижчий показник емоційної лабільності ($M=4,471$, $Me=4,000$). Тобто досліджуваних можна визначити в якості емоційно зрілих особистостей, які у власній поведінці спираються на досягнення реальних цінностей. В професійній діяльності вони намагаються цілком слідувати прописаним нормам та правилам, чим зазвичай досягають професійних успіхів та поваги з боку керівництва та колег. За показниками смисложиттєвих орієнтацій кластерна група студентів, що визначають афіліативні потреби, виявила найменші показники в підвибірці студентів 2 курсу. Так, показник наявності мети ($M=26,294$, $Me=27,000$) визначив найменшу в підвибірці спрямованість на досягнення майбутніх планів. Також незадоволеність життєвим перебігом та емоційною насиченістю подій виражена у відповідних оцінках показника процесу ($M=23,529$, $Me=22,000$).

Досліджувані третьою кластерною групою гірше відчувають себе в якості капітана на кораблі власного життя ($M=17,294$, $Me=16,000$) та віддаються течіям бурхливого моря життєвих подій ($M=25,294$, $Me=24,000$).

Надалі розглянемо підвибірку студентів 4 курсу. Виявлено статистично значущі відмінності за показниками внутрішньої мотивації, депресивності, товариськості, реактивної агресії, сором'язливості, екстраверсії-інтроверсії, емоційної лабільності та всіх показників смисложиттєвих орієнтацій тощо. За першою кластерною групою були визначені студенти, спрямовані на саморозвиток. Вони виявили не найвищі показники внутрішньої мотивації ($M=4,152$, $Me=4,000$) серед досліджуваних 4 курсу, але такий розподіл пояснюється високим рівнем депресивності ($M=6,696$, $Me=7,000$), невпевненістю у власних силах та невизначеністю у майбутньому. Все це занижує у досліджуваних оцінку сили власних потягів до досягнень.

Зовнішня холодність та формальність міжособистісних відносин неодмінно відбивається на показниках товариськості ($M=4,696$, $Me=5,000$). Це найнижчий рівень показника серед кластерних груп. Виходячи з цього можна стверджувати, що такі студенти на реальні суспільні контакти не спокушаються, вони люблять бути на самоті та проводити час в спілкуванні з книжками та речами.

Натомість високі показники реактивної агресії ($M=7,435$, $Me=7,000$) відображають схильність досліджуваних до чуттєвих насолод та задоволень, зневагу до соціальних та моральних норм. До того ж висока емоційна лабільність ($M=6,696$, $Me=7,000$) визначає певний рівень тривожності та дезадаптації, що може створювати ризик втрати контролю над потягами.

Однак сильні потяги частіше переминюються на відчуття роздратування та нудьги. Присутня нерішучість та невпевненість ($M=5,957$, $Me=6,000$), що примушує пригальмовувати власні бажання, чим застерігає цих студентів від ризикованих ситуацій. Досліджувані визначені на межі балансу екстраверсивних та інтроверсивних властивостей особистості ($M=4,565$, $Me=6,000$). Такий розподіл визначає недостатньо виражену життєву позицію та прагнення до суспільного лідерства та визнання. Основну увагу респонденти приділяють обраній професійній діяльності та намагаються уникати зайвих соціальних контактів.

У порівнянні з іншими кластерними групами ці студенти виявили найменші показники за шкалами смисложиттєвих орієнтацій. Досліджувані визначали слабке усвідомлення майбутнього життя та напрямів розвитку професійної діяльності, про що наочно свідчив показник наявності життєвої мети ($M=28,391$, $Me=29,000$). Спрямованість на самостійний розвиток зустрічала труднощі невизначеності та відсутності досвіду на шляху власного становлення.

Без чітко визначеної мети студенти безрадісно сприймали процес життя взагалі та діяльності тощо. Показник задоволеності та емоційної насиченості життя сягав невеликих значень ($M=28,522$, $Me=30,000$). Наслідком сумнівів та невизначеності напряму розвитку життєвого простору була відсутність помітних та значимих результатів у житті ($M=23,217$, $Me=25,000$), що неодмінно позначалося на відчутті задоволення самореалізацією та взагалі професійними досягненнями.

Також оцінки власних можливостей за показниками локус контролю Я та локус контролю Життя ($M=19,174$, $Me=21,000$ та $M=28,739$, $Me=30,000$ відповідно) визначали зневіру студентів у власних силах та фаталізм життя.

За другим кластером була визначена група студентів, які виявили соціальну зрілість. Достатній рівень внутрішньої мотивації ($M=4,200$, $Me=4,000$) відображав сформовану систему внутрішніх прагнень до досягнення успіху та професійного росту. Також помірні значення показника депресивності ($M=4,400$, $Me=4,000$) визначали природну життєрадісність, енергійність, ненав'язливий та приємний характер міжособистісних стосунків, впевненість у собі та досягненні успіху в професійній діяльності.

Студенти цієї кластерної групи були найбільш товариськими серед своїх однолітків ($M=8,200$, $Me=9,000$). Потяги до насолоди та гострих відчуттів для цих студентів сильніші за правила та обмеження. Значення показника реактивної агресії ($M=6,700$, $Me=6,000$) виявляють певне нехтування моральними та суспільними нормами в поведінці досліджуваних. Проте низький рівень емоційної лабільності ($M=4,100$, $Me=4,000$) призводить до спираючості на надійні соціальні цінності та потреби, що обмежує ризиковані прояви деструктивної поведінки.

За показником екстраверсії-інтроверсії досліджувані демонструють екстраверсивний напрям розвитку особистості ($M=6,000$, $Me=6,000$). Такий розподіл ще раз підкреслює активну життєву позицію студентів, прагнення до соціального визнання та лідерства. Вони не тільки прагнуть соціального визнання, але й постійно підкріплюють свій статус новими досягненнями та професійними успіхами. Студенти демонструють достатній показник ($M=35,400$, $Me=34,500$) усвідомлення сенсу власного життя та напрямів розвитку у майбутньому. Також процес життя та інтерес до нього відзначають найвищі значення серед студентів 4 курсу ($M=35,700$, $Me=36,000$). Тобто саме життя студентів набуває насиченості та емоційного задоволення. Задоволеність самореалізацією та власними досягненнями також виділяє перевагу перед однолітками ($M=29,800$, $Me=30,000$).

За показником локус контролю Я ($M=23,700$, $Me=23,000$) студенти виявили певний рівень відчуття впевненості у власних силах та можливості обирати власний шлях. Також показник локус контролю Життя ($M=32,100$, $Me=34,500$) виявляє у них переконання в можливості керувати власним життям, а не плисти за течією.

Студенти, які входили до складу третьої кластерної групи, були визначені як мотивовані на інтенсивну діяльність. Тому краще підтвердження — найвищі значення внутрішньої мотивації ($M=4,483$, $Me=4,500$) серед студентів 4 курсу навчання. Наявність сильних внутрішніх стимулів до впровадження діяльності передбачала для майбутніх спеціалістів досягнення професійних успіхів та висот. Значення показників рівня депресивності досліджуваних ($M=4,690$, $Me=4,000$) виявляє відсутність глибоких негативних внутрішніх переживань та проблем. В колективі досліджуваних завжди знаходяться у центрі подій, мають широке коло друзів, авторитет та пошану серед колег (показник товариськості $M=7,000$, $Me=7,000$).

Також згідно з показником проявів реактивної агресії ($M=6,069$, $Me=6,000$) досліджуваних серед всіх студентів 4 курсу найменш схильні до афективних, бурних реакцій та неконтрольованої поведінки. Однак запальний характер проявляється в енергійному та завзятому ставленні до роботи та сміливості при необхідності порушення звичних норм діяльності заради поставленої мети.

Показники шкали екстраверсії-інтроверсії ($M=5,966$, $Me=6,000$) демонструють схильність досліджуваних до екстраверсивних властивостей особистості. Тож вони виявляють прагнення до соціального визнання та лідерства, володіють живим та активним стилем спілкування, вміло оцінюють характер відносин в колективі та можуть використовувати людей заради досягнення професійного успіху.

Рівень емоційної лабільності ($M=5,586$, $Me=5,000$) дозволяє таким студентам активно та емоційно підходити до виконання своєї професійної діяльності, проте втримувати в процесі контроль процесу роботи та зберігати необхідний внутрішній спокій. Також такі студенти певною мірою намагаються мислити творчо та знаходити нестандартні підходи до вирішення проблем. Студенти, мотивовані на інтенсивну діяльність, виявили найвищі значення за показником наявності мети ($M=35,517$, $Me=36,000$). Вони більше своїх однокурсників усвідомлюють напрями розвитку у майбутньому та чітко визначають власні прагнення. За значеннями процесу ($M=35,379$, $Me=35,000$) такі студенти також виявляють справжній інтерес до всіх життєвих подій та намагаються емоційно наповнити та прикрасити власний життєвий шлях. Показники локусу контролю Я та локусу контролю Життя ($M=24,552$, $Me=24,000$ та $M=35,724$, $Me=35,000$) визначають у студентів найвищий рівень впевненості та оптимізму серед однокурсників. Так, вони переконані у власних силах та свободі вибору шляху самореалізації, у можливості вільно обирати висоти для досягнень та підкорювати їх. Натомість ніякі життєві перешкоди та негаразди не в змозі зупинити їх у прагненні професійного розвитку та кар'єрного росту.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, серед студентів 2 курсу не можна однозначно виділити якусь одну групу, за якою студенти демонстрували б найкращі показники готовності до професійної діяльності. В підвибірці студентів 4 курсу переваги певних груп мали більш виражений вигляд. В цілому студенти 4 курсу виявили більшу готовність до професійної діяльності, що пояснювалось кращим розвитком особистісних властивостей, визначеним полем та напрямом діяльності, прагненням до майбутніх досягнень. Подальший розвиток даної проблеми передбачає вивчення факторної структури готовності майбутніх економістів до професійної діяльності.

Список використаних джерел і літератури

1. Фанталова Е. Б. Внутренний конфликт, внутренний вакуум и нейтральная зона как ценностно-ориентированные личностные конструкты в экзистенциальном пространстве человека / Е. Б. Фанталова // Вопросы. Гипотезы. Ответы: Наука XXI века: монография. — Краснодар, 2012. — 448 с.
2. Фанталова Е. Б. Диагностика и психотерапия внутреннего конфликта / Е. Б. Фанталова. — Самара: ИД Бахрах-М, 2001. — 234 с.
3. Shepard R. N. (1974). Representation of structure in similarity data: Problems and prospects. *Psychometrika*, 39(4), P. 373–421.

References

1. Fantalova E. B. Vnutrenniy konflikt, vnutrenniy vacuum I neutralnaya zona kak cennostno-orientirovannye lichnostnie konstrukti v ekzistencialnov prostranstve cheloveka / The internal conflict, internal vacuum and neutral zone as a value-oriented personality constructs in existential human space. — 2012. — 448 p.
2. Fantalova E. B. Diagnostika I psihoterapia vnutrenntgo konflikta / Diagnosis and therapy of internal conflict. — M., 2001. — 234 p.
3. Shepard R. N. (1974). Representation of structure in similarity data: Problems and prospects. *Psychometrika*, 39(4), P. 373–421.

Тринчук Елена Борисовна

соискатель Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

ОСОБЕННОСТИ ЛИЧНОСТНОЙ СФЕРЫ БУДУЩИХ ЭКОНОМИСТОВ

Резюме

Статья посвящена анализу эмпирического исследования особенностей формирования индивидуально-личностной, мотивационной и смысложизненной сфер будущих экономистов. Показано, что студенты 4 курса, по сравнению с 2 курсом, выявили большую готовность к профессиональной деятельности, что объяснялось лучшим развитием личностных свойств, определенным полем и направлением деятельности, стремлением к будущим достижениям.

Ключевые слова: личность, мотивационно-ценностная сфера, локус контроля Я, локус контроля Жизнь.

Trinchuk O. B.

competitor of department of differential and special psychology of the Odesa national university of the name of I. I. Mechnikov

FEATURES PERSONAL SPHERE FUTURE ECONOMISTS

Abstract

Analysis of publications demonstrate that many aspects of professional training of non-teaching professions are not sufficiently covered in the research. Depending on the professional orientation of the future experts by various authors highlighted features and main components of their training, are constructed by forming individual students.

The purpose of the article — analysis of empirical research features indyvidno features of formation and personal, motivational and life purport areas of future economists.

Among students of 2nd year can not unanimously select any one group, in which students would demonstrate the best indicators of readiness for professional activities. In the subsample of students 4-year benefits of certain groups were more pronounced look. Overall, the students found most 4-year commitment to professional activities that best explained the development of personal properties defined field and activity, desire for future achievements. Further development of this problem involves the examination of the factor structure of future economists to the profession.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2016